

Iepen-cultivars aan Amsterdamse skyline

Amsterdam onderstreept status als iephoofdstad met iepenarboretum

Aan Het IJ in Amsterdam-Noord is dit voorjaar een iepenarboretum gesticht: het Oeverpark. Hier staan zo'n dertig verschillende iepsoorten, waarmee Amsterdam haar status als iephoofdstad onderstreept en zich moedig opstelt tegenover de iepziekte. Co-auteur van onder meer 'Iep of olm' Leo Goudzwaard bekijkt alle iepen van dichtbij en vertelt de rijke verhalen achter de soorten.

Auteur: Karlijn Raats

Amsterdam is trots op 'zijn iep' en niet bang voor de iepenziekte, zo laat ze zien met de aanleg van een iepenarboretum in het Oeverpark, gelegen in de nieuwe Amsterdamse wijk Overhoeks. Iedereen die Amsterdam binnenkomt via het Centraal Station, zal de iepen aan de overkant van Het IJ aan de skyline zien staan.

Ligging

Samen met bomenspecialist Leo Goudzwaard wandelt Boomzorg door het Oeverpark. Het iepenarboretum is al klaar en toegankelijk, maar is nog niet officieel geopend. Het is prachtig weer hier aan de IJ-oever, de lucht is strak blauw. Het park ligt aan de voet van het voormalige Shell-laboratorium, nu Toren Overhoeks, waarin bedrijven zijn gevestigd en dat van veraf al te herkennen is. Alhoewel het park al is aangelegd, zijn de bouwwerkzaamheden er rondom nog volop aan de gang: er rijzen volop appartementenblokken uit de grond voor ruim tweeduizend woningen, om hier een dynamische woonwerksfeer te creëren.

Over twee jaar wordt nog een kleiner aantal iepen aangeplant om de nieuw verrezen woonwijk aan te kleden.

Foto's maken

De iepen bloeien op het moment van ons bezoek (6 april) nog niet, maar te zien is al wel dat het park de leefomgeving gigantisch verfraait: de bomen staan onregelmatig verspreid in een lichtglooiend parklandschap en tussen felrood geverfde boompalen. Dit laatste geeft het parklandschap een modern en vrolijk tintje. De iep bloeit dit jaar later en minder dan normaal omdat hij vorig jaar een mastjaar doormaakte. Dit is een jaar waarin bomen veel zaad geven. Gelukkig zijn alle iepen te determineren door naamkaartjes.

"Aha, *Ulmus 'Den Haag'*", voorziet de Wageningse onderzoeker de eerste bomen van commentaar bij de ingang van het arboretum. "Die krijgt straks een mooie brede kroon. Hij is ontstaan in Den Haag. Nu zijn de zijtakken afge-

De verplante monumentaalbomen *Ulmus minor Sarniensis*.

Ulmus Hoersholmiensis

snoeid omdat het een kwekerijboom is, maar later wordt de kroon koepelvormig.” Tien meter verderop staan we voor drie Monumentaaliepen *Ulmus minor* ‘Sarniensis’, al van groot formaat en afkomstig van een locatie waar ze moesten verdwijnen. Door flinke grondankers en stevige autogordelbanden is hij omgeven, reden voor Goudzwaard om zijn camera erbij te pakken en een foto van het geheel te maken. “De takken van deze *Ulmus* zijn kort en omhoog gericht, waardoor de kroon smal wordt. Het is de Italiaanse populier onder de iepen.”

Resistentie

Het gesprek gaat al snel over op een onvermijdelijk onderwerp, resistentie tegen de gevreesde iepenziekte, op het moment dat we *Ulmus* ‘Plantijn’ en *Ulmus* ‘Dodoens’ passeren. “Er is een verschil tussen de mate van resistentie in een laboratorium en het risico op iepenziekte in de praktijk. In het ‘lab’ ofwel op de kwekerij worden de bomen keer op keer ingespoten met de smetstoffen van de iepenziekte. Hierdoor bleken ‘Plantijn’, ‘Dodoens’ en andere klonen niet in alle gevallen resistent te zijn. In de praktijk is echter geen sprake van constante injecties en blijken beide nauwverwante bomen - gekruist met een Aziatische iep en door Hans Heybroek zijn uitgegeven en- geen problemen te ondervinden van de ziekte. Klonen als bijvoorbeeld *Ulmus* ‘New Horizon’ vertoonden wat zwaktes in het lab, waardoor de markt jaren geleden huiverig was en *Ulmus* ‘Columella’ vertoonde onder toetsomstandigheden geen enkele uitval. In de praktijk zijn ze bijna voor 100 procent resistent en hoeft men niet te vrezen om ze aan te planten. De ‘Lobel’,

Drie keer *Ulmus Columella* tegen de achtergrond van het nieuwe Shell-gebouw

met zijn smalle omhoog strekkende takken, is in de praktijk ook hoogresistent. Die is erg veel aangeplant in Nederland.”

Hierover heeft Hans Heybroek een toevoeging in het onderstaande kader.

Enkele tellen later houdt Goudzwaard echter halt: “Daar staat een *Ulmus minor* Reverti, een veldiep. Ik ben zeer benieuwd of deze soort kan scoren, want tot nu toe is er nog geen resistente veldiep gevonden.” Hij wijst naar een boom met

Korstmossen op een vers geplante *Ulmus Plantijn*.

Gepensioneerd iepenprof Hans Heybroek: "De kunstmatige toetsing op iepenziekte gebeurt in de kwekerij door inoculatie met de iepenziekteschimmel onder de juiste omstandigheden. Daardoor wordt de jonge plant meer of minder ziek. Maar dat resultaat kan wat afwijken van de 'veldresistentie': de mate waarin de variëteit in het veld spontaan ziek wordt. Dat verschil treedt dus vooral op als de kevers deze iepensoort of -variëteit niet of minder lusten. - Bij de toetsingen in de kwekerij bleken Plantijn en Dodoens, als ook Lobel, wel een hoge mate van resistentie te hebben, maar niet absoluut resistent te zijn. Dat blijkt ook in het veld: in sommige gevallen worden ze wel ziek, maar zelden genoeg om ze toch te durven planten. Columella is absoluut resistent, New Horizon redelijk. - Binnenkort komt PPO met resultaten van nieuwe vergelijkende resistentietoetsen (in de kwekerij) van een aantal cultivars naar buiten, daaronder ook New Horizon."

het kaartje *Ulmus minor* 'Hoersholmiensis'. "Deze soort is ook behoorlijk vatbaar voor iepenziekte. In Amsterdam krijgt hij minder kans om ziek te worden, maar dat komt omdat Amsterdam de iepenziekte voortreffelijk onder controle heeft met haar speciale iepenziektebeleid." Hetzelfde geldt voor de *Ulmus minor* 'Schuurhoek' die we aan het einde van de wandeling tegenkomen, zo verklaart Goudzwaard.

Kronkelig

Het iepenarboretum heeft ook de nodige elementen die het park een bijzonder tintje geven. Zo is Goudzwaard weg van de *Ulmus glabra* 'Lutescens': "Dit is een mooie geelbladige parkboom. Als hij in blad staat, fleurt hij de wijk meteen op. Volgens mij staat er hiervan in Amsterdam niet één meer. In Dokkum heb ik er nog wel één gezien." Hij trekt zijn camera weer tevoorschijn voor de korstmossen waarmee de een vers aangeplante *Ulmus* 'Plantijn' bedekt is. "De architectuur van het park is speels: de iepen staan niet netjes op een rij op dezelfde afstanden

van elkaar, maar op verschillende plantafstanden en de soorten onderbreken elkaar op meerdere punten. Het is logisch dat het park groepjes *Ulmus* 'Columella' heeft, want die hebben een smalle kroon, waardoor ze op korte afstand van elkaar kunnen staan. De 'Lutescens' staan verspreid. Zij komen als solitair beter tot hun recht omdat hun kroon rond is en hun takken lang en uitgezakt zijn." Over smaak valt niet te twisten, vindt Goudzwaard: "Zie daarginds de *Ulmus glabra* 'Crispa' met zijn onregelmatig geribbeld blad. Die blijft klein en heeft een kronkelige groeiwijze. Hij is nog wat aan de rechte kant omdat hij in de kwekerij aan de stok heeft gestaan, maar aan de top zie je hem al wat slingeren. Ook de top van de Amerikaanse *Ulmus x hollandica* 'Pioneer' buigt af en kent vooral breedtegroei. Een dergelijke groei is niet echt handig voor in de straat, maar levert in een park geen probleem op. Ik vind dat kronkelige wel sierlijk. Sommige liefhebbers hebben echter liever kaarsrechte iepen."

Christine Buisman

We bekijken niet alle iepen, maar gaan wel met de kaart in de hand op zoek naar de Ulmus 'Christine Buisman', misschien wel een beetje om de eer te bewijzen aan de onderzoekster die zoveel heeft betekend op het gebied van iepenveredeling. Deze iep is snel gevonden en blijkt een majesteitelijk uitzicht te hebben op het IJ en het Amsterdams Centraal Station omdat ze op een glooiend stuk park staat. "Ook deze groeit kronkelig, maar is wel een redelijke snel-groeier en wordt groter dan de Ulmus glabra 'Crispa'. Christine Buisman heeft het zaad van deze cultivar uit Spanje meegenomen. De boom is redelijk resistent, maar wel nectria-gevoelig. Dat is een schimmelziekte die oranje uitslaat op de stam. Het was wel opvallend dat in Zeeland alle kustprovincies massaal iepen verloren door iepenziekte, maar dat daar de Christine Buismans bleven staan." Volgens Heybroek is dit opvallende verband dat Goudzwaard opviel minder speciaal.

Oud en jong

'Iepenarboretum' ligt in metalen letters vastgelegd in het wandelpad, zien we bij het verlaten van het park. De letters flikkeren in de voorjaarszon. Enkele iepbladeren zijn eveneens in liggende gegalvaniseerde plaatjes vastgelegd. "Het is nu al een mooi park, laat staan over tachtig jaar", zo besluit Goudzwaard over het park. "Maar ook is het spannend om te volgen welke soorten hier succesvol kunnen blijven staan, en welke niet." Hij wil nog even de monumentale Ulmus x hollandica 'Belgica' op de plaat vastleggen die net buiten het park staat en meet de stamomtrek: 3,81 meter. Een lach: "De iepen uit het iepenarboretum hebben nog wel even een lange weg te gaan voordat ze zich met deze omvang kunnen meten."

Frans Roelofs, groenbeheerder Stadsdeel Amsterdam-Noord: "Het iepenpark is in 2005 ontstaan door met de landwinning. Dit gebeurde door het toepassen van geocontainers en tubes waarmee we tussen de 60 en 80 meter land hebben gewonnen over de totale lengte zoals nu ingericht. Geocontainers zijn zandzakken die op elkaar worden gelegd en waarachter zand gestort kan worden. Tot op een bepaalde diepte is er gedempt met vrijgekomen grond afkomstig van diverse bouwlocaties uit Amsterdam. Daarboven heeft er een aanvulling van schoonzand plaatsgevonden. Het jaar 2009 heeft voornamelijk in het teken gestaan om het park zelf te realiseren. De inrichting van de plantgaten is met de uiterste zorgvuldigheid tot stand gekomen. In het najaar van 2009 zijn de iepen geplant. De drie monumentale iepen waarover Leo Goudzwaard spreekt zijn afkomstig van Oud West uit de 1e Constantijn Huygenstraat, vanwege een herinrichting daar. Vanaf de periode van planten monitoren we elk exemplaar op vitaliteit en passen het onderhoud daar zoveel mogelijk op aan."

'Iepenarboretum' ligt afgebeeld in gegalvaniseerde ijzeren letters in het wandelpad.

Links het IJ, rechts appartementenbouw voor ruim tweeduizend woningen. Daar tussenin het iepenarboretum.

Leo Goudzwaard: Er is een verschil tussen resistentie in het lab en in de praktijk. Iepen die niet in alle gevallen van insputting met smetstoffen resistent blijken te zijn, kunnen vaak in de praktijk probleemloos staan omdat ze daar niet per definitie allemaal te maken krijgen met iepziekte.